

КУЛТУРАТА

Кратък исторически анализ от Кийт Де Майо

Историята и културата се намират в непрекъснато развитие, чиито корени и източници са в човешкия разум. Действията на хората се определят от техния мисловен свят. Това важи както за ценностната им система, така и за творческата им способност. Резултатите от мисловния свят стават реалност във външната материална действителност чрез езика и ръцете на хората. Така е с длетото на Микеланджело, така е и със сабята на диктатора. "Защото, каквито са мислите в душата му, такъв е и той." (Притчи 23: 7).

Човек не е просто продукт на силите, които го заобикалят. Той има разум, вътрешен свят. Вътрешният мисловен свят определя външното поведение. За да разберем къде се намираме в съвременния свят - в нашите интелектуални представи, в културния и политически живот - трябва да проследим тези насоки в историята и най-вече във философията, науката и религията. Бихме могли да се върнем назад във времето до епохата на древноизточните култури по долините на реките Тигър и Ефрат; Нил; Инд и Ганг, но ще започнем с римляните, защото римската цивилизация е непосредственият предшественик на съвременния западен свят.

РИМСКАТА ЕРА

Рим е пряк наследник на културата на елинистическата епоха, която започва със създаването на империята на Александър Македонски (4 в. пр. Хр.) и завършва с установяване на Римското господство върху източното Средиземноморие (1 в. пр. Хр.). Тази цивилизация обединява в себе си елементите на цялостния античен културен живот, чиито два водещи компонента са Елада и Изтокът. Новият мироглед на елинистическата култура се основава на космополитизъм (да бъдеш гражданин на света), индивидуализъм (интерес към отделната личност) и фатализъм (поклонение на богинята Тюхе - щастливата съдба). Римското мислене и култура до голяма степен били под влияние на тези идеи, особено след като Гърция попада под римско управление през 146 г. пр. Хр. Гърците, а по-късно и римляните, се опитали да изградят едно общество, основано на собствените им богове. Тези богове не се различавали от обикновените мъже и жени. Всъщност боговете им носели повече човешки, отколкото божествени качества. Затова системата от ценности на тези общества не била достатъчно здрава, за да се справи със трудностите на живота. Всички техни богове, взети заедно, не могли да им осигурят достатъчно стабилна основа за живота, морала, стойностите и окончателните решения. Тези богове зависили от обществото, което ги било създавало и когато обществото се разпадало, боговете падали заедно с него.

РАННИТЕ ХРИСТИЯНИ

Християните се покланяли на Исус Христос като на единствения безкраен Бог. Те не допускали каквато и да е намеса в системата на доктрините си и считали всички други богове за фалшиви. Християните имали Библията, Божието откровение като стандарт, според който могли да преценяват не само нормите си на поведение, но и всички други неща. През 313 г. сл. Хр. Християнството станало узаконена религия с Медиоланския едикт на Константин, издал през 315 г. и едикт за свободното организиране на християнски молитвени събрания. Малко по-късно, през 381 г. След Втория Вселенски Събор на епископите в Константинопол, християнството в своята никейска форма, било обявено за официална държавна религия на империята.

СРЕДНОВЕКОВИЕТО

След варваските нашествия и краха на римския ред, започнало време на социален, политически и интелектуален хаос. Средновековните художници (590 - 1517) забравили много изразни средства, например употребата на перспективата, използвана от римляните в картините и мозайките им. Римските картини били пълни с живот. Такова било и християнското изкуство в началото си. Накратко, хората били реални личности, които живеят в съвсем реален свят.

По-късно в Църквата се появило едно нарастващо изкривяване на доктрините и отдалечаване от Библейското учение. В изкуството също настъпили промени. Елементите на реализъм били заменени с предпочитание на фантастичното и нереалното. Около средата на 6 век били забравени и последните останки от Реализма. На мястото на античния илюзионизъм- по- реалистично оптично изобразяване, в естетическата мисъл се налага спиритуализмът- художникът не се интересува от външното подобие, а от това формата да изразява скрит духовен смисъл. За византийското изкуство станали характерни шаблоните, стилизирани и символични мозайки, и изображения. В това изкуство наистина имало красота, но постепенно започнало да се отдава значение само на религиозните теми и хората били изобразявани не като реални личности, а като символи. Този процес достига връхната си точка през 9, 10 и 11 век. До голяма степен изобразяването на природата било изоставено и което е още по- жалко, бил отстранен живият човешки елемент. Канонът в иконописата и живописата бил насочен изцяло към представяне на абстрактната византийска теология и връзката с църковния ритуал.

Последната част от Средновековието бил период характеризиращ се със засилен интелектуален и културен живот, както и изявена набожност, което се проявява в заместването на романския с готическия стил в архитектурата. Романският стил се отличавал със закръглени арки, дебели стени и слаба осветеност във вътрешността. Този стил наподобявал римските стилове. През 1140 г. се родил готическият стил със заострените си арки и големите прозорци, от които влизала светлина. Този нов стил отразявал човешкия стремеж на века- полета нагоре, в Небето.

РЕНЕСАНС

Ренесансът, което означава "раждане отново", е всъщност възраждане на идеята за човека. Настъпила коренна промяна в представата за човека, която го поставила в центъра на всичко, промяна, която се отразила в изкуството. Ренесансът се заражда през 14 век и обхваща периода до началото на 16 век. За да го разберем, трябва да разгледаме събитията, довели до неговото развитие, особено предшествващата го средновековна философия и теология. Произведенията на гръцките и римските мислители били достъпни за прочит, тъй като били пазени, четени и дискутирани от средновековните интелектуалци.

Може да се каже, че Тома Аквински (1225 - 1274) най- известният представител на църковната схоластика, посял семената на Ренесанса. Той вярвал, че човекът въстанал срещу Бога и паднал, но неговата представа за падението била непълна. Мислел, че падението не засегнало човека като цяло, била покварена само волята му, но не и интелектът. Така хората можели да разчитат на собствената си мъдрост, следователно, спокойно можели да смесват ученията на Библията с ученията на философите- нехристияни.

Тома Аквински се опирал на един от най- изявените гръцки философи- Аристотел (384 - 322 г. пр. Хр.). Това подготвило почвата за появата на хуманистичните елементи на Ренесанса. "Най-важното нещо за човека е самият той" -

била доминиращата мисъл. Това е хуманизмът (човекът в центъра на всичко). Какви биха били основите на морала, на ценностната система и на закона при този начин на мислене? Хуманизмът не може да предложи стандарт, според който човек да сравнява всичко или да осмисли битието и морала. Така животът става безсмислен.

В мисленето на Тома Аквински имало и положителни елементи, които скоро се отразили в изкуството. На света и на мястото на човека в света, вече се отдавало по-голямо значение. Преди Джото (1267 - 1337) италианското изкуство представлявало един по-груб вариант на византийското- било плоско и без художествена перспектива. С Джото настъпва коренна промяна. В неговото изкуство природата заела съответното си място и изобразяваните от него персонажи били по-реалистични, пластични и обемни, по-близки до живота. Щом Бог е създал света, значи природата е важна- и затова тя се изобразявала такава каквато е в действителност.

За съжаление, отрицателните хуманистични идеи на Аквински били доразвити по-нататък. Например, писателят Данте (1265 - 1321) използвал алюзии, за да вмества класическия езически свят в своите произведения. В творбата си "Божествена комедия" той представя римския поет Вергилий като символ на човешката мъдрост и го взема за свой водач през кръговете на ада. Други писатели също последвали школата на Данте-например Петрарка (1304 - 1374) който с право е назван "баща на новия хуманизъм". Той бил вдъхновяван от класическите римски писатели като Цицерон и питал дълбока любов към древния Рим. Бокачо (1313 - 1375) превел Омир, който станал един от крайъгълните камъни на Ренесанса. Възраждала се античната литературна традиция.

От Петрарка водят началото си редица хуманисти. Техният хуманизъм включва благоговение пред всичко антично, особено пред литературата от гръцката и римската епоха. Влечението към нехристиянските гръцки и римски класици по-късно било стимулирано от падането на Константинопол през 1453 г., в резултат на което мнозина учени от Византия избягали и донесли ръкописите си в Италия. Така ренесансовият хуманизъм постепенно се развил до модерен хуманизъм- една система от ценности, вкоренена във вярването, че човек е критерий сам за себе си, че човек е независим, абсолютно самостоятелен, той е мярката за всички неща.

През 15 век в архитектурата настъпва обрат- в пълна противоположност на мрачната Готика израства архитектурата на хуманизма, възродена Класика, с присъщите и ритъм и пропорции, създаваща усещане за простор и светлина. Това става по времето на Брунелески (1377 -1446). Следващите архитекти от Ренесанса наблягат на простите геометрични форми- кръг и квадрат. Перспективата направила възможно изобразяването на пространството по нов начин. Но за хората от Ренесанса новото виждане за перспектива било още нещо: тя поставяла човека в центъра на това пространство!

Мазачо (1401 - 1428) бил наречен баща на ренесансовата живопис. Той изучавал живота и можел да придаде на картините си реалистичен облик, като отделя централно място на природата. Той бил първият художник, използвал централна перспектива и рисувал картините си с естествено осветяване на обектите. Пръв започва да изобразява и реални хора в реален свят. Персонажите му излъчват жизненост, те се ръководят от християнската любов към ближния - апостол Петър върви и сянката му изцелява болните. За съжаление, след Мазачо взел превес хуманизмът- човекът става все по-независим и самостоятелен. Междувременно, нещата, които осмисляли човешкия живот все повече намалявали.

Почти до края на живота си Микеланжело (1475 - 1564) бил под влиянието на хуманистичното мислене. Статуите му на хора "откъсващи се от скалата" изобразяват човека, който се изтръгва от природата, за да се освободи. Човекът ще победи! Великолепната статуя на Давид (1504 г.) показва хуманистичния идеал - Човекът е

съвършен, най- висшето творение на природата! Въпреки че бил запознат с Писанията и обредите на Израел, Микеланжело изобразява юдейския цар необрязан, което за евреите би означавало нарушаване на завета с Бога и Неговия закон. Това изразява ренесансовото отстъпничество от Бога и издигането на човека.

Другата значима фигура от Ренесанса е Леонардо да Винчи (1452 - 1519), химик, инженер и художник. Той бил олицетворение на ренесансовия човек: можел да прави почти всичко и то добре. Хуманистите били убедени, че човекът може да реши всеки проблем със собствени сили. Съществувала пълна вяра в човека. Но в края на живота си Леонардо успял да прозре близкия провал на хуманизма, чиито признаци вече предсказвали естествения му завършек- песимизмът.

РЕФОРМАЦИЯ

Докато на юг ренесансовият човек търсел отговор на въпроса "какво дава смисъл на живота и морала", в Северна Европа възниквало друго голямо движение- Реформацията (1517 - 1648). Там човекът се занимавал със същите основни проблеми, но дал напълно противоположни отговори и получил съвършено противоположни резултати. Двама са предшествениците на Реформацията. Джон Уиклив (1320 - 1384), живял по времето на Джото, Данте, Петрарка и Бокачо, акцентира на Библията като върховна власт. Ян Хус (1369 - 1415), живял по времето на Брунелески и Мазачо, набляга на ученията на Библията и ранната Църква, и на факта, че спасението идва само чрез Христос и изкупителното Му дело на кръста.

Мартин Лутер (1483 - 1546) окачил своите "Деветдесет и пет тезиси" на вратата на Витенбергската катедрала на 31 октомври 1517 г. Почти по същото време, две години по- късно умира Леонардо. Трябва да разберем, че две неща се случват паралелно: на север, с Лутер избухнала Реформацията, точно когато разцветът на Ренесанса преминавал. Докато Ренесансът поставял в центъра независимия човек, то при Реформацията вниманието било насочено към безкрайния личен Бог, Който говори в Библията. Реформаторите сериозно смятали, че човек се нуждае от отговорите на Бога в Библията. Само тогава е възможно да се получат задоволителни отговори не само на въпроса как да се влезе във взаимоотношение с Бога, но и какъв е смисълът на живота сега, и как да се различават доброто и злото.

Йохан Себастиан Бах (1685 - 1750) е несъмнено най- яркият от композиторите на Реформацията. Музиката му е пряк резултат от реформаторската култура и Библейското християнство на тази епоха, които са част от самия него. Извисяващата се полифония е триумф на многозвучната красота на Божието творение. Музиката на Реформацията се характеризира с вариантност и многообразие без да има хаос. Съществува голямо разнообразие на вариации, които имат логично и обосновано разрешение. "Месията" на Хендел (1741) отразява възстановеното християнство, както в музиката, така и в духовното послание.

Албрехт Дюрер (1471 - 1528) от Нидерландия трябва да се разглежда като реформационен художник, за когото върховна власт била Библията. Красивите му акварели ясно показват, че Божието творение има истинска стойност. Въпреки някои пропуски, Рембранд (1606 - 1669) бил истински християнин и вярвал, че Исус Христос е умрял лично за него. Библейската основа, която е имал Рембранд му дала възможност да се отличи в рисуването на портрети с духовна дълбочина: човекът е велик, но е и жесток, и сломен, защото е въстанал против Бога. Природата за Рембранд е нещо, на което трябва да се наслаждаваме като на Божието творение.

ПРОСВЕЩЕНИЕТО

Хуманистичните елементи от Ренесанса достигнали връхната си точка през периода, наречен Просвещение. Утопичната мечта на Просвещението може да се опише с пет думи: разум, природа, щастие, прогрес и свобода. За хората от Просвещението човекът и обществото могат да бъдат усъвършенствани. Ако тези хора са имали религия, то тя е била деизъм. Деизмът е вяра в бог, който е създал света, но няма контакт с него сега и не е открил своята истина на човека. Философът Волтер (1694 - 1778), често наричан "бащата на Просвещението", вярвал, че ако има Бог, то Той мълчи.

В тази Епоха на Разума, или Просвещението (1648 - 1789) науката и човешкият разум заместили християнската вяра и станали крайъгълен камък на западната култура. Духът на Просвещението не е нищо друго освен интелектуална революция. Така се ражда секуларизмът (думата секуларизъм означава "да се направи светско, да се изключи религиозното образование от училище"). С издигането на съвременната наука от 15 до 18 в. Основната идея била, че човекът е способен сам да открие истината като използва сетивата и разума си. Така невидимият духовен свят бил отхвърлен като суеверие. Резултатът? Тогавашната култура била освободена от всякакво формално християнско влияние, като на негово място се появила нова натуралистична философска основа. Всичко, което съществува, е част от един космически механизъм, включително и човекът. Тогава кое дава смисъл на живота? Той става празен и лишен от смисъл, така оптимизмът се превръща в песимизъм, както е през 18 в., защото разумът не може да даде отговор.

ПРОВАЛЪТ

Четири души изиграли голяма роля за пренасочването на по-стария философски оптимизъм към съвременния миросглед, в който надеждата е изгубена: Жан-Жак Русо (1712 - 1778), Емануел Кант (1724 - 1804), Вилхелм Фридрих Хегел (1770 – 1831) и Сьорен Киркегор (1813 – 1855). Русо, който изгубил вярата си в разума и прогреса на Просвещението, бил силно повлиян от модерното мислене. За съжаление, обаче той по начало бил на погрешен път. Русо мислел, че човек е добър по природа и си остава такъв, докато нещо чуждо за него не го опорочи. Френският мислител неправилно вярвал, че човек е роден свободен, но отвсякъде е окован от цивилизацията. Неговото предложение било човек да се освободи от ограниченията на културата, от властите, от Бога и да стане център на Вселената. Това беше и коварното предложение на Сатана към Адам и Ева, което доведе до падението в началото (Битие 3: 5).

Под влиянието на Русо се зародил Романтизмът, чийто най- ярък представител е Гьоте (1749- 1832). За него истината е природата и природата е Бог. Това се нарича пантеизъм- всичко е Бог и Бог е всичко.

Бетовен (1770- 1827) последвал това течение, като го изразил чрез музика и оставил впечатлението за изливане на собствената си личност, наблягайки преди всичко на изразяването на вътрешното " аз". Но нито природата, нито чувствата могат да бъдат критерий за оценяване на нещата.

Изводът? Разумът води до песимизъм, така че търсете оптимистични отговори за смисъла и стойностите в областта извън разума, извън "космичния механизъм", като се втурвате напред без да мислите.

СЪВРЕМЕННОТО ОБЩЕСТВО

В търсене смисъла на живота извън сферата на разума възникнала екзистенциалната философия. Целта била да се стигне до едно върховно преживяване, което би окуражило човек да вярва, че животът има смисъл. Проблемът е как извън

сферата на разума човек може да е сигурен, че ще има достатъчно голямо преживяване и ако има, как би могъл да го изпита?

Човекът, който започнал тези размишления бил Олдъс Хъксли (1894 – 1963). Той предложил наркотиците като разрешение за откриването на истината за човешкото съзнание. Така всеки би могъл да изпита това върховно преживяване, когато си поиска. Голямо внимание към тези халюциногени проявили и много рок- групи, които станали проводник за разпространяването на наркотиците.

Извън сферата на разума, следващата версия за живота възприета на Запад, било религиозното преживяване на индуизма и будизма. Стремещт да се улови ирационалният смисъл на живота и стойностите му е причината за широкото разпространение на тези източни религии в западното общество днес.

Движението Ню Ейдж (Нова Епоха) е кулминация в смесването на хуманистичната философия, пантеизма, източните религии и окултизма. Учението "ти си като бог; трябва само да търсиш и развиваш божествеността вътре в теб, като се потапяш в силата, която имаш в себе си".

СЪВРЕМЕНОТО ИЗКУСТВО, ЛИТЕРАТУРА, МУЗИКА, КИНО

Философите от Русо нататък предложили едно фрагментарно (раздробено) схващане за реалността, в следствие на което художниците започнали да рисуват по този начин. Импресионистите като Клод Моне (1840 - 1926) и Пиер Огюст Реноар (1841 – 1919) рисували това, което виждали. Но този стил поставил въпроса дали светлинните вълни, които достигат окото, съдържат истината. Реалността клоняла към мечта.

Постимпресионистите като Винсент Ван Гог (1853 – 1890) и Пабло Пикасо (1881 – 1973) се опитали да открият обратно пътя към реалността, но отразили света фрагментарно, като придали на природата и човека раздробен, безстойностен вид. Щом реалността става толкова раздробена, тя изчезва и на нейно място остава абсурдността, както е в случая със сюрреализма.

Тази философия повлияла на модерната музика. Шьонберг (1874 – 1951) отхвърлил старата традиция в музиката и открил пътя за съвременната музика. Първото отклонение от общата насоченост в немската музика следва от последните квартети на Бетховен. Той бил повлиян от тези квартети, композирани през 1825 и 1826 г., които са отклонение от предшестващата ги музика. Музиката на Шьонберг била съвременна с това, че имала постоянни вариации, които нямат разрешение. Това било и състоянието на съвременния човек - конфликти, страхове, тревоги - състояние без разрешение. Пътят на фрагментарността (раздробеност) в музиката бил прокаран от Клод Дебюси (1862- 1918). Много от нас се наслаждават и възхищават от неговата музика, но той отваря вратата за навлизане на фрагментарността в музиката и оказва влияние върху повечето композитори от своето време и насам, не само в класическата музика, но също и в поп- музиката, и рока. Това продължило до модерните форми на рока, който дава на младежта представата за един раздробен свят- надеждата е само в областта извън разума.

Т. С. Елиът (1888 - 1965), един от родоначалниците на поезията и естетиката на модернизма, преди да стане християнин също е използвал в поезията едно разпокъсано послание. Той е развил идеята за "слуховото въображение" - хаотичното движение на неоформените още фонетикослухови маси в съзнанието на поета. Във филмите си Ингмар Бергман, Федерико Фелини, Луис Бунюел и други образно показали какво значи да живееш в сферата на ирационалното. В тази област, човекът е оставен без никакви ориентири за добро и зло, реалност и фантазия!

"Франки Шефър обяснява по чудесен начин хуманизма:

Те започват- Аз съм пастир на себе си,
После-Овцете са моят пастир,
След това- Всичко ми е пастир,
И накрая- Нищо не ми е пастир."

Хуманизмът води до отчаяние!

Накъде върви обществото ни? Пет неща характеризирали Рим в неговия край: първо, любов към шоу и лукс; второ, непрекъснато нарастващи различия между богати и бедни; трето, сексмания; четвърто, маниерност в изкуството; пето, нарастващо желание за напускане на държавата. Да ви звучи познато? Върнали сме се към Рим! Човекът е бог, център на всичко. Нищо ново. Помнете предложението на Сатана: "можете да бъдете като Бог" (Битие 3: 5).

Практически християнството не е изградено върху човешкия разум, природа, чувства или опит. Тези неща не могат да обяснят Бог или значението на живота. Християнството е изградено върху вечни, непроменими факти, които Бог ни е открил в Словото Си. Какво да правим? Първо, трябва да признаем сегашното си положение, при което поставяме себе си в центъра на нещата и да кажем: "Аз не зная всичко! Бог знае." Второ, трябва да признаем Библията като върховна власт: "всичкото Писание е Боговдъхновено" (2 Тимотей 3: 16).

Библията казва, че Бог сътвори човека, за да се радва на лично общение с Него, но когато човекът се разбунтува, това общение се разруши. То може да бъде възстановено, ако се покаеш и изповядаш Исус като Господ на своя живот. Той ще даде смисъл и стойност на живота ти, защото Неговото Слово ще ти бъде критерий за оценяването на нещата. Научи се от историята и Го приеми днес. Ти не си просто част от някакъв космически механизъм. Ние сме истински хора, които живеят в истински свят, създадени от истински Бог, за да имат истинско пълноценно общение с Него. Кажи и ти, както каза Давид: "Господ е Пастир мой" (Псалм 23: 1).

